

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Let op: niet te missen slotsom!

door Paul Schenderling De auteur is werkzaam bij advies- en onderzoeksbureau Berenschot, is als buitenpromovendus verbonden aan de Vrije Universiteit Amsterdam, en is redactielid van *Christen Democratische Verkenningen*.

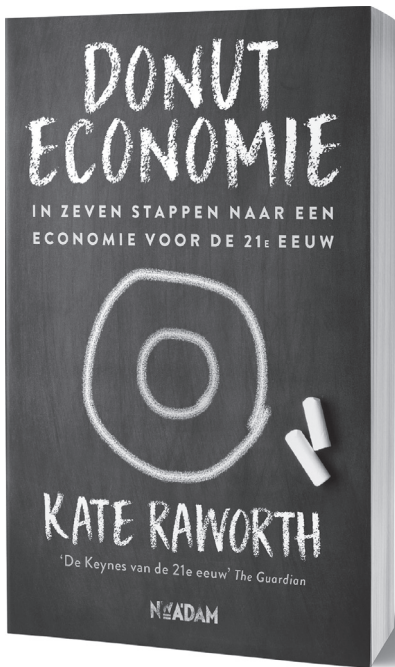
Op 1 september 2008 gaf ik de eerste van een reeks werkcolleges voor het vak internationale economie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Exact twee weken later ging er een schokgolf door de wereldeconomie toen zakenbank Lehman Brothers ineens stortte. Ik kan me levendig herinneren hoe ik onmiddellijk het programma van het eerstvolgende werkcollege omgegooid heb en samen met studenten stevig gediscussieerd heb over de oorzaken en gevolgen van de crisis. De groep viel uiteen in twee kampen: het ene zag de crisis als een tijdelijk vraagstuk, het andere zag de crisis als een fundamenteel vraagstuk. Kate Raworth, een Engelse econoom aan de University of Oxford, is stomverbaasd dat tien jaar na dato de meeste economen nog steeds proberen om dergelijke crises *binnen* het systeem op te lossen. In haar boek *Donuteconomie* betoogt ze dat een radicaal andere denk- en werkwijze nodig is om te komen tot een economisch systeem dat duurzaam voorziet in de behoeften van alle mensen op onze planeet.

Van misplaatste concreetheid ...

Economie, oorspronkelijk (staat)huishoudkunde genaamd, is een praktisch vak. Dit komt onder andere tot uiting in

een gerichtheid op modellerbaarheid, empirische verifieerbaarheid en beleidstoepasbaarheid. Het is verre van ondenkbaar dat deze praktische insteek ertoe zou kunnen leiden dat economen te weinig aandacht besteden aan het doordenken van vraagstukken die vragen om herziening van de fundamenteën van het economisch systeem. Kortom, al bij het lezen van de inleiding krijgt de lezer het voorgevoel dat de hoofdstelling van het boek op zijn minst gedeeltelijk zou kunnen kloppen. Slaagt Raworth erin om haar punt aannemelijk te maken?

Twee kernveronderstellingen uit het betoog van Raworth zijn (1) dat economen een doorslaggevende invloed hebben op de werking van economische systemen, en (2) dat door economen geïnspireerde beleidsmakers bij de vormgeving van deze systemen achterhaalde veronderstellingen hanteren, omdat ze 'geobsedeerd zijn' door economische groei. Helaas betreffen beide veronderstellingen, waar zo'n twee derde van het boek aan gewijd is, 'dwalingen van misplaatste concreetheid'. Dat is een term van Alfred North Whitehead die duidt op het ten onrechte aanwijzen van een abstractie als ware het een concrete gebeurtenis. Raworth gaat namelijk voorbij aan het

Kate Raworth

Donuteconomie. In zeven stappen naar een economie voor de 21e eeuw
Nieuw Amsterdam | 2017 | 353 pp. |
€ 24,99 | ISBN 9789046823187

feit dat economische groei een abstract gevolg is van concrete, alledaagse beslissingen van producenten en consumenten die ingegeven worden door menselijke behoeften en neigingen.

Daarnaast gaat ze voorbij aan het feit dat de inderdaad weinig daadkrachtige bestrijding van de sociale en ecologische keerzijden van economische groei meestal niet zozeer veroorzaakt wordt door een 'obsessie' met groei, maar veeleer door concrete, negatieve bijeffecten van inperking van economische activiteit, zoals werkloosheid en afnemende financierbaarheid van overheidsvoorzieningen (nog afgezien van het feit dat veel kiezers inperking van economische activiteit simpelweg niet zouden accepteren). Het is dan ook jammer dat Raworth op basis van deze

misplaatste veronderstellingen grossiert in overhaaste abstracties en karikaturen (variërend van welhaast almachtig lijkende economen tot politici die 'het' maar niet snappen).

Een tweede manco, dat een rechtstreeks gevolg is van het eerste, is de uiterst summiere en belabberde uitwerking van het nieuwe mensbeeld dat de economische wetenschap nodig heeft. Vriend en vijand zijn het er immers over eens dat het mensbeeld van de homo economicus, de mens als calculerende egoïst, herzien moet worden. Helaas is het alternatieve mensbeeld dat Raworth voorstelt minstens zo eenzijdig als het oude: de mens als de 'meest coöperatieve soort op de planeet' (p. 103). Aan de christendemocratische lezers van dit blad hoeft niet uitgelegd te worden dat er nog

zoveel meer over de mens gezegd kan en moet worden.

... naar volle overtuiging (op ecologische gronden) ...

Kan het na zo'n lange valse start nog goed komen met een betoog? Het antwoord is, verrassend genoeg, bevestigend. In de twee slothoofdstukken van haar boek – 'Creëer om te regenereren' en 'Wees agnost als het om groei gaat' – geeft Raworth sterke, vernieuwende argumenten die de vergaande stelling staven dat de fundamenteën van het economische systeem herzien moeten worden.

Allereerst merkt ze op dat veel economen en beleidsmakers economische activiteit nog altijd beschouwen als zuiver instrumenteel. In de meeste tekstboeken over economie wordt economie namelijk aangeduid als wetenschap van het optimaal aanwenden van schaarse middelen. De impliciete veronderstelling achter deze definitie is dat economische activiteit voor ieder doel aangewend kan worden, dus ook voor sociale doeleinden of milieudoeleinden. Maar is dat wel zo? Is het niet zo dat *vanaf het moment dat we een doel instrumenteel gaan beschouwen*, zoals binnen een economisch denkkader continu gebeurt, dit doel onbereikbaar wordt? Is dit niet de reden dat in vrijwel de hele geschiedenis van de mensheid bepaalde levensdomeinen strikt gescheiden zijn geweest van economische overwegingen?

En is dit niet, zo voegt Raworth op basis van inzichten uit de milieueconomie toe, de reden dat ontkoppeling van economische groei en onze ecologische voetafdruk een mythe is?

Deze laatstgenoemde stelling vergt een nadere toelichting. De ontkoppelingstheorie houdt in dat meer economische activiteit zou kunnen samengaan met een per saldo kleinere ecologische voetafdruk. Ontkoppeling is daarmee een *conditio sine qua non* voor het veelgenoemde concept 'groene groei'. Het is niet overdreven om te stellen dat het antwoord op deze theorie van levensbelang is. Als we de fundamenteën van de economie ongewijzigd laten en deze theorie blijkt inderdaad een mythe, dan steunen we namelijk af op een ongekende ecologische catastrofe. Raworth wijst erop dat 'groene groei' alleen mogelijk is als de mate van economische groei *ten minste geëvenaard* wordt door de daling van de ecologische voetafdruk per productie-eenheid. Dus als de economische groei 2 procent bedraagt, dan moet onze ecologische voetafdruk per gerealiseerde euro aan productie dus met minstens 2 procent dalen, en dat niet eenmalig, maar *jaar op jaar op jaar*. Dit vergt een permanente herstructurering van onze (energie-)infrastructuur die op haar beurt een permanente toestroom van energie en natuurlijke hulpbronnen vereist. Let wel: economische groei in combinatie met een permanente herstructurering van de (energie-)infrastructuur is nog nooit

eerder in de economische geschiedenis vertoond (tot nu toe is economische groei namelijk altijd buiten de nationale huishoudboeken om ‘gesubsidieerd’ door plundering van onze energie- en hulpbronnenvoorraden). Dit maakt het ont koppelingsscenario uitermate onrealistisch. En zelfs al zou het ont koppelingsscenario haalbaar blijken, dan moeten we beseffen dat de behoeften van mensen ongelimiteerd zijn en dat derhalve iedere efficiëntiewinst die deze herstructurering oplevert, aangewend zal worden voor de bevrediging van nieuwe behoeften die onvermijdelijk een nieuw beslag leggen op energie en natuurlijke hulpbronnen. Aan de hand van deze en andere argumenten toont Raworth aan hoe onwaarschijnlijk het is dat de ecologische vraagstukken die samenhangen met economische activiteiten opgelost kunnen worden met nóg meer economische activiteit.

... met een niet te missen slotsom

Kortom, ondanks alle gebreken in haar betoog slaagt Raworth erin om tot een heldere, overtuigende slotsom te komen: ons wereldwijde economische systeem heeft een sociaal minimum en een ecologisch plafond nodig. Dit sociale minimum en dit ecologische plafond moeten politiek vastgesteld en gehandhaafd worden. Gevisualiseerd hebben de ‘binnenring’ van minimaal benodigde economische activiteit ten behoeve van een sociaal minimum voor iedereen en de ‘buitenring’ van

maximale economische activiteit die de aarde kan dragen samen een donutachtige vorm; vandaar dat deze slotsom samen te vatten is onder de titel *Donuteconomie*. Over de eerste vereiste zijn Europese landen het na de Tweede Wereldoorlog uiteindelijk eens geworden. Over de tweede vereiste bestaat nog lang geen consensus. Het ergste wat er kan gebeuren is dat er een nieuwe wereldwijde catastrofe nodig is om de nieuwe consensus rondom de vereiste van een ecologisch plafond af te dwingen. Alleen al om die reden zou ik dit boek met kracht willen aanbevelen.